

Облога Буші (скорочено)

Михайло Старицький

1654 рік. У подільському селі біля замку Буша збирається загін козаків, щоб виступити на заклик Хмельницького проти ляхів, які знущаються над українським людом. Матері, жінки, сестри, старі прощаються з рідними. Похід благословляють у церкві. Свиридиха, у якої від рук шляхти загинула вся сім'я, окрім одного онука, роздає зброю, інші — їжу, амуніцію.

Мар'яна, дочка сотника, нудьгує, бо пішов на війну й не повернувся її коханий Антось. Колись батько знайшов непритомного хлопчика в лісі, виходив і виховав його, як рідного. Діти росли, як брат із сестрою, а потім у їхніх серцях спалахнуло кохання. І Раптом почулися крики — трое юнаків билися з ляхом. Безрукий дід Шрам ще й вистрелив у нього й поранив. Коли лях упав, Мар'яна і сотник впізнали Антосю. Юнака виходили. Мар'яна була щаслива, але Антось тяжко карався, боявся признатися, що він поляк, католик. Коли його поранили в бою, магнат впізнав у ньому сина покійного князя Петра Порецького. І раніше Антось трохи пам'ятав своє дитинство в замку, але сотник Завісний, який його знайшов, запевнив, що він — козацький син і в замку був у неволі.

Нарешті Антось зважився і признався Мар'яні, хто він. Дівчина сказала, що між ними тепер нічого бути не може, він — ворог України і її особистий теж. Юнак умовляв, говорячи, що чвари розводять ксьондзи та попи, а простий народ тут ні до чого, бідні поляки теж страждають від гніту панів. Та Мар'яна була несхитною, переконаною, що не можуть бути в мирі пани й селяни, католики й православні — віковий печальний досвід це підтверджує. Антось каже: "Невже я ворог тим, / Що не клянусь отчизни й віри предків", запевняє, що любить Україну, як другу неньку. Два роки він шукав знані, і розуму й почув від мудрих, "що щастя всіх людей — / У лагоді у братстві, у освіті, / Що віра — то тоді святійша річ, / Коли вона любов і згоду сіє".

Приходить звістка, що козацький загін увесь, разом з наказним гетьманом, поліг під Кам'янцем через якусь зраду.

У пишному палаці Порецьких зібралися шляхтичі. Жінки зацікавилися молодим князем, кожна прагне здобути його увагу й прихильність, особливо Ядвіга. Антось ходить сумний, не може викинути з голови Мар'яну, говорить про те, що треба народам нарешті порозумітися, припинити кровопролиття, але його не лише не розуміють, а й піднімають на кпини, навіть вважають бунтарем, зрадником. Чарнецький забирає його до війська, яке вирушає придушувати правовірних.

Богун посилає наказ, щоб укріпили замок Буші і трималися якомога довше, поки його війська з'єднаються з військами Хмельницького. Ведуть ляхів люті вороги України — Потоцький та Чарнецький.

До замку прямують біженці — жінки з дітьми, старі. Мар'яні доручають командувати обороною замку, а всі чоловіки — старий сотник Завісний, поранені

Вернигора, хорунжий Денис, онук Свиридихи та інші — стали на захист підзамкового містечка.

На мури замку витягли гармати, гаківниці, приготували казани з киплячою смолою, окропом.

Розпочався штурм. Чоловіки мужньо відбивали атаку за атакою і майже всі загинули. Старого сотника взяли в полон, обіцяли закатувати, якщо замок не здасться. Тоді Вернигора, жаліючи свого командира, вистрелив у нього.

Мар'яна стояла на валу, командувала обороною і мучилася своєю любов'ю до Антося, яку не могла вирвати із серця. Раптом прилетіла стріла із запискою, що ляхи посилають парламентаря. Цим послом виявився Антось. Він передав вимогу Чарнецького здатися й обіцянку зберегти життя оборонцям, а Мар'яні сказав, що його вже нічого не пов'язує з підлим воїнством, і що він не скривдив мечем жодного українця, що любить дівчину все так же палко, більше за життя. Мар'яна зраділа і сказала, щоб через деякий час він прийшов у байрак і пробрався ходом до церкви, дала ключі. Ще раніше батько їй відкрив таємницю, що в льосі під церквою стоять бочки з порохом, можна ними скористатися, щоб знищити і ворогів, і себе не дати на поталу.

Мар'яна зі стягом вибігає на чолі жіночого війська, б'ється мужньо і вправно, як орлиця. Але сили нерівні. Дівчинка йде до льоху, разом із Катрею вони налаштовують бочки для підриву. Катря йде нагору, щоб подати сигнал, коли збереться найбільше ворогів, і Мар'яна очікує Антося. І той приходить. Він готовий віддати разом із нею життя. Закохані переживають хвилини неймовірного щастя. Катря подає сигнал — і Мар'яна кидає палаючий смолоскип у бочку з порохом.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Історики-романтичну повість М. Старицького "Оборона Буші" називають ще історичною драмою. У творі порушуються важливі проблеми — війни і миру, порозуміння українського та польського народів, соціальної справедливості. У романтичному дусі змальоване кохання сотниківни Мар'яни, яка очолила оборону Буші, і польського князя Антося, який хотів миру й злагоди між їхніми народами та людьми різних віросповідань.